

BAŞLANGICINDAN BUGÜNE TÜRK RESMİ DÖKÜMANLARINDA REHBERLİK KAVRAMI VE ANLAYIŞI : BİR İNCELEME

Yrd. Doç. Dr. Süleyman DOĞAN*

GİRİŞ

Bu yazıda, başlangıcından bugüne Milli Eğitim Öğretim Programları, Milli Eğitim Şûraları, Milli Eğitim Kanun ve Yönetmelikleri ile Beş Yıllık Kalkınma Planları ve benzeri resmi kuruluşların dökümanlarında yer alan rehberlik kavram ve anlayışı, çağdaş rehberlik yaklaşım ve anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

1950 yılından beri okullarımızda rehberlik hizmetlerine yer verilmesi gereğinden söz edilmekte olup ilköğretim düzeyinde 34, ortaöğretim düzeyinde ise 20 yıldır örgütlü rehberlik uygulamaları yürütülmektedir. Rehberlik, fikir, kavram ve kısmen de uygulama olarak Türk Milli Eğitimi'nde oldukça uzunca bir geçmişe sahip olmasına karşın resmi dökümanlarda rehberlikle ilgili olarak kullanılan bazı deyim ve kavramlarda, çağdaş rehberlik anlayışı ve kavramı ile çelişen yaklaşımların hâlâ varlığını sürdürdüğü gözlenmektedir.

Türk resmi dökümanlarında rehberliğin kavram ve uygulama olarak ele alınışında, izlenen anlayış ve yaklaşımlar başlıklar halinde ele alınarak incelenmiş ve tartışılmıştır.

I. Rehberliğin Yöneltilme ve Ülkenin İnsangücü İhtiyacını Ayarlayan Bir Etkinlik Olarak Algılanması

Ülkemizde 1950'li yıllarda daha çok bireysel ve eğitsel sorunların çözümüne dönük bir yaklaşımla başlayan rehberliğin son 25 - 30 yıldır gerek Kalkınma Planları'nda gerek Milli Eğitim Şûraları'nda giderek «Yöneltilme» çerçevesine oturtulduğunu ve bu anlayışın bir sonucu olarak da «Yöneltilme» nin Milli Eğitimin temel ilkelerinden biri olarak kabul edildiğini gözlemekteyiz.

Planlı kalkınma dönemine girildiğinde, ekonomik gelişmenin gerektir-

* İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

diği insangücünün yetiştirme zorunluluğundan ortaya çıkan bir gereksinimin sonucu olarak, rehberliğin giderek insangücü yetiştirme ve istihdam sorunlarıyla özdeşleşerek bir yöneltme süreci biçiminde ele alındığını görmekteyiz. Oysa ki, rehberlik nasıl ki salt bireyi tanıma değilse, salt yöneltme de değildir.

Kalkınma Planları'nda, eğitimin insangücü üreten kurumlar olduğu anlayışından hareketle ekonomik gelişmenin ihtiyacı olan insangücünün, eğitim süreci içinde çıkan çeşitli uyum sorunlarının rehberlik hizmetleri ile çözüm bulabileceği görüşü egemendir.

Son yıllarda Kalkınma Planları'nda egemen olan anlayış -ki bu anlayış pek çok eğitimci tarafından da ne yazık ki paylaşılmaktadır- orta ve yüksek-öğretimdeki öğrenci dağılımını mesleki-teknik eğitim lehine çevirebilmek için rehberlik hizmetlerinden yararlanarak öğrencileri mesleki-teknik eğitime yöneltmektir.

Tan (1986)'ın da özlü bir biçimde belirttiği gibi, Kalkınma Planları'ndaki rehberlik anlayışı, öğrenciyi bir birey olarak geliştirerek bireysel mutluluğa erişmesine yardım etmek değil, sadece ekonomik bir varlık olarak geliştirip iyi bir üretici olması yönünden rehberlik yapmaktır. Görüldüğü gibi, rehberlik, Kalkınma Planları'nda bir insangücü planlaması aracı olarak ele alınmıştır. Böylece bir ele alınış ise bireyin gönüllülüğünü esas alan çağdaş rehberlik anlayışı ile çelişmektedir.

Planlı kalkınma döneminden sonra yapılan Milli Eğitim Şûraları'nın da planlı kalkınma döneminin etkisinde kalarak eğitim uygulamalarının sistem ve işgörüşünü ele alan çeşitli görüşleri kabul ettiği gözlenmektedir (Özoğlu, 1982).

Ortaöğretimin yükseköğretim kapısına getirip yığıdığı öğrenci kitlesinin 1960'larda yarattığı sorun, ülkenin en önemli sorunlarından biri haline gelince ve bu sorun yıllar itibarıyla güncelliğini koruyunca VII. Milli Eğitim Şûrası'ndan XII. Milli Eğitim Şûrası'na kadar getirilen yeniliklerin özünü yöneltme sistemi oluşturmuştur.

Öğrencileri yetenek, ilgi, başarı, istek ve gereksinimlerine göre yöneltme, lisenin ilk yılını yöneltme sınıfı olarak belirleme, yöneltme işleminde objektif ölçme araçlarından yararlanma ve rehberlik etkinlikleri ile bu yöneltmeyi destekleme gibi konuların kalkınma planlarının olduğu gibi Şûralar'ın da ana temalarını oluşturduğu gözlenmektedir.

Rehberlik tamamen bir yöneltme işlemi olmadığı gibi ülkenin insangücü ihtiyacını ayarlayan bir etkinlik de değildir.

Rehberlik kavramının, VII. Milli Eğitim Şûrası'ndan beri yoğunlukla ele alınmasına karşın, rehberlik yaklaşımının çağdaş anlamı çerçevesinde bazı sorunların hâlâ güncelliğini koruduğu söylenebilir.

Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporunda (1960) da ortaöğretim kurumlarında yöneltme işgörüsünü görecekt güçlü rehberlik servislerine ihtiyaç olduğu fikrinin vurgulanması, yöneltme merkezli bir rehberlik anlayışını gösterir niteliktedir. Milli Eğitim Reformu Stratejisi (1972)'nde de yöneltme bir ilke olarak yer almıştır.

1973 yılında çıkarılmış olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda da yöneltme ve rehberlik bir kanun maddesi haline getirilmiştir. Yöneltme ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetleri ile objektif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden yararlanılacağı hususunun kanunda yer aldığı gözlenmektedir. Bu durum, rehberliğin hem bir yöneltme aracı olarak hem de yöneltme ile eşanlamlı olarak ele alındığını gösterir niteliktedir. Görüldüğü gibi, Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan rehberlik hizmetlerine ilişkin hükümlere, günümüz rehberlik anlayışı yönünden bakıldığında bu hizmetleri oldukça dar sınırlar içinde tutulmuştur.

Çağdaş rehberlik anlayışı çerçevesinde ele alındığında, Türk resmi dokümanlarında rehberlik hizmetlerinden beklenen roller sınırlı ve yetersiz kalmakta ve rehberlik yöneltme ile eşanlamlı olarak algılanmaktadır. Belki de böylesi bir algılayış biçimi, bu hizmetlerin çağdaş anlamda gelişip yaygınlaşmasını engellemiştir.

II. Rehberlik Hizmetlerinin Özel Eğitim Hizmetleriyle Birlikte ve Aynı Anlamda Ele Alınması

Milli Eğitim Bakanlığı düzeyinde rehberlik hizmetlerinin günümüzde Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı içinde bir şube müdürlüğü şeklinde örgütlendiği görülmektedir.

Rehberliğin bireysel ve eğitsel sorunların çözümüne dönük bir yaklaşımla başladığı ve ele alındığı bir dönemde bir «özel eğitim» etkinliği şeklinde kurumlaştırılacak «Rehberlik ve Araştırma Merkezleri» olarak Milli Eğitim Sistemine yerleştirilmesi de kuşkusuz rehberlik adına bir talihsizlik olarak nitelendirilebilir (Özoğlu, 1982).

Daha çok özel eğitimcilerin çabaları ile açılan Rehberlik ve Araştırma

Merkezlerinin, kuruluşundan bugüne değin rehberlik hizmetleri ile ilgisi çok sınırlı kalmıştır.

Özel eğitime muhtaç çocukların saptanması, seçimi, teşhisi, yerleştirilmesi ve bu çocuklara rehberlik yapılması, duygusal ve sosyal yönden uyumsuz çocuklara yapılacak terapi hizmetlerinin yönetilmesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki rehberlik hizmetlerinin planlanması, koordinasyonu ve izlenmesi, okullardan gelen vak'aların izlenmesi Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nin görevleri arasında yer almaktadır (MEGSB, Özel Eğitimle İlgili Kanun ve Yönetmelikler, 1986).

Görüldüğü gibi, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nin esas amacı, özel eğitime muhtaç olan çocuklara gerekli olan yardımı sağlamaktır. Rehberliğin özel eğitim hizmetlerini yürütmekle görevlendirildiğini 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'nda en çarpıcı bir biçimde görmek mümkündür.

2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'nun beşinci maddesinde Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ve okul rehberlik hizmetleriyle ilgili birimler özel eğitime muhtaç çocukların seçilmeleri, teşhisleri, mesleki rehabilitasyonları, bakım, eğitim ve öğretimleri ile ilgili kurumlar arasında yer almıştır. Aynı kanunun altıncı maddesinde ise özel eğitim alanında araştırmalar yapmak, özel eğitime muhtaç çocuklara hizmet götürmek üzere her ilde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bir Rehberlik ve Araştırma Merkezi kurulur denilmektedir. Yine aynı kanunun yedinci maddesinde ise okul rehberlik hizmetlerinin özel eğitime muhtaç çocukların saptanmasına yardımcı olmak amacıyla resmi ve özel ortaokullar ile lise ve dengi okullarda kurulması gereğinden söz edilmektedir (Aynı, 1986).

Genellikle ilköğretim düzeyinde düzeltici hizmet veren Rehberlik ve Araştırma Merkezleri bu alanda yetişmiş personel, araç ve gereç yüzünden gelişme şöyle dursun gerileme bile göstermektedir (Kuzgun, 1988).

Bu merkezlere psikolog, psikometrist, rehber öğretmen, terapist, sosyal hizmet uzmanı ve gezici özel eğitim öğretmenleri gibi farklı uzmanlık alanlarından gelen profesyonel elemanların atanmaları gerektiği sözkonusu kanunda belirtildiği halde uzmanlık alanları dikkate alınmadan rehber öğretmen kadrosu ihdas edilerek profesyonel alanlara profesyonel olmayan kişiler atanmaktadır. Doğal olarak, sonuçta hizmetlerin niteliği düşmekte ve ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

2916 sayılı kanunda rehberlik hizmetleri, özel eğitime yardımcı ve onun

işini kolaylaştıran bir etkinlik olarak ele alınmıştır. Kuşkusuz böyle bir alış biçimi, rehberlik anlayışı ve ilkeleriyle çelişmektedir. Bu durum, rehberliğin anlamı bakımından sakıncalı bir kavramlaştırma ve örgütlemeye neden olmuştur. Özel Eğitim ile Rehberliğin işgörüleri farklıdır ve bu fark uygulamalarda da kendini gösterme durumundadır (Özoğlu, 1982).

III. Rehberlik Hizmetlerinde Sorumluluğun, Başlangıcından Beri ve Uzun Yıllar Birinci Derecede, Öğretmenlere Verilmesi

Doğrudan doğruya rehberlik olarak gösterilmemişse de Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonraki yıllardan beri okul programlarında ve yönetmeliklerinde rehberlikle ilgili birçok kavramın yer aldığı görülmektedir.

1939 İlkokul Programı'nda, öğretmenin öğrencilere «klavuzluk» etmesi görevinden sözedilmesi, 1948 Ortaokul Programı'nda «okul her öğrenciyi kendi yeteneklerinin sınırı içinde en yüksek başarıya götürecektir klavuzluğu yapmalıdır» ifadesi ve 1968 İlkokul Programı'nda «yönetici ve öğretmenlerin esas görevinin rehberlik olduğu» ifadesi öğretmenlerin rehberlik görevine işaret eder niteliktedir (Kantarcioglu, 1974; Tan, 1986; Kuzgun, 1988).

Öğretim programlarının, her öğrenciyi kendi yeteneklerinin sınırı içinde en yüksek başarıya götürecektir klavuzluğu yapma görevini öğretmene verdiği gözlenmektedir. Öğretmenin, verimli klavuzluğu yapabilmesi için öğrenciyi her yönden tanıyıp anlaması, onun gereksinim ve ilgilerini öğrenerek ona göre yol göstermesi beklenmektedir. Milli Eğitim Şûraları incelendiğinde, rehberlik hizmetlerinin sorumluluğunun birinci derecede öğretmenlere verildiği görülecektir. Bir yandan öğretmenlerden rehberlik hizmetlerini «Bilgi Verme» ve «Grup Rehberliği» çerçevesinde yürütmeleri beklenirken diğer yandan da okuldaki başarısızlık, disiplin ve çeşitli uyumsuzluklar gibi profesyonel düzeyde müdahaleyi gerektiren sorunlar karşısında etkili çareler ve çözümler getirmeleri beklenmiştir.

Şûralar, rehberlik uygulamalarının sorumluluğunu büyük ölçüde öğretmenlere bıraktığı için grup rehberliği hizmetleri egemen olmuş ve uzmanlı psikolojik danışma ihmale uğramıştır. Doğal olarak, günümüze kadar rehberlik etkinlikleri, uzmanlığı gerektiren uygulamalar olmaktan çok öğretmenin yürütülebileceği etkinlikler olarak anlaşılmış ve uygulamaya konulmuştur. Belki de bu hizmetlere karşı bir inançsızlığın hâlâ varlığını sürdürmesinin bir nedeni de bu hizmetlerin sorumluluğunun başından beri büyük ölçüde öğretmenlere bırakılmış olmasıdır.

Gerek II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda gerekse VIII. Milli Eğitim Şûra-

sı'nda alınan kararların etkisiyle 1970 - 1971 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nca, «Orta Dereceli Okullarda Rehberlik Servislerinin Kuruluşu ve Görevleriyle İlgili Esaslar» geliştirilerek 24 genel, mesleki ve teknik orta-öğretim okulunda rehberlik uygulamaları başlatılmıştır (MEB - Tebliğler Dergisi, Sayı 1619, 10.8.1970).

Sözkonusu yönetmelikte, rehberliğin tanımı, amaçları ve gereği, rehberlik servislerinin kuruluşu, rehberlik programı, rehberlik personeli, servislerin çalışmaları ve bazı rehberlik teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Aynı yönetmelikte, okul rehberlik programının bütününden sorumlu olarak «Müdür», gerekli nitelikleri taşıyan bir lider, koordinatör olarak «Danışman Rehber», bu danışman rehberine yardımcı olacak ve 250 - 300 öğrenciyi uhdesinde toplayan «Grup Rehberi Öğretmenleri», «Eğitsel Kol Öğretmenleri» ve «Sınıf Öğretmenleri» rehberlik personeli olarak anılmış ve «Danışman Rehber» görevinin, küçük okullarda okul müdürü ya da müdür yardımcılarında biri tarafından yürütülebileceği belirtilmiştir.

1974 - 1975 öğretim yılından başlamak üzere ülke düzeyinde bütün orta dereceli okul programlarında rehberlik çalışmaları için haftada iki saatlik bir süre ayrılmış ve bu yaygın rehberlik uygulamaları öğretmenlerin sorumluluğuna bırakılmıştır (MEB - Tebliğler Dergisi, Sayı 1805, 16.9.1974). Aynı dönemde uygulamalarda kullanılacak klavuz programlar da yayınlanmıştır (MEB - Tebliğler Dergisi, Sayı 1812, 4.8.1974). Ancak, ne yazık ki bu programlar zaman içinde geliştirilmeyip giderek önemli bayram, gün ve haftaların kutlandığı bir takım sosyal etkinlikleri içeren programlar haline getirilmiştir. Rehberlik çalışmaları için gerekli olan zaman sorununu çözmeye bir adım olarak nitelendirilebilecek haftada iki saatlik «Rehberlik Saati» uygulamasına da yıllar itibarıyla giderek son verilmiş ve rehberlik uygulamaları için okullar serbest bırakılmıştır. Okulda, normal, ikili veya üçlü öğretim yapılışına göre rehberlik çalışmalarına ders dışı zamanlarda, rehberlik saatlerinde ve öğretmensiz geçen uygun boş derslerde yer verilmesi bakanlıkça benimsenen bir tutum olmuştur (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetlerinin 10 Yıllık Eğitim Planlaması ve Mevzuatı, 1986).

Ülkemizde rehberlik uygulamaları yıllardan beri müdür ve öğretmenlerin ilgi ve anlayış sınırları içinde sürdürülmeye çalışılmıştır. Hatta yaygın uygulamalara geçildiği yıllarda (1974 - 1975 öğretim yılı) okullarda rehberlik çalışmalarıyla ilgili programın düzenlenmesi ve denetlenmesinde okul müdürlerine uzmanlık düzeyinde görevlerin yüklendiğini görmekteyiz. Hem yöneticilik hem rehberlik rolünün bir kişiye verilmesi uygulamada rol çatışmasına neden olmuştur. Ayrıca, öğretmenlerden rehberlikle ilgili olarak

yeterli düzeyde hazırlıkları olmadığı halde rehberlik işleriyle öğretim işlerini birarada yürütmelerini beklemek de başlıbaşına bir çelişki kaynağı olmuştur. Bir yandan öğrenciyi değerlendirip not veren, diğer yandan rehberlik fonksiyonlarını yürütmeye çalışan öğretmen bir ol çatışmasına itilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın rehberlikle ilgili olarak yayınladığı yönetmelikler incelendiğinde «Rehberlik Uzmanı», «Danışman Rehber», «Grup Rehberi», «Rehber Öğretmen» ve «Sınıf Öğretmeni»'nden beklenen roller arasında çeşitli testlerin ve araştırmaların uygulanıp değerlendirilmesi, öğrenciyi tanımak için gerekli olan her türlü fiş ve anketlerin hazırlanıp uygulanması, uyumsuzluğu giderme çarelerinin aranması, her türlü kişisel ve ailesel sorunda öğrenciyi yardım edilmesi gibi uzmanlık gerektiren roller bulunmaktadır (MEB - Tebliğler Dergisi, Sayı 1619, 10.8.1971; Okul Rehberlik Hizmetleri Yönergesi, 1983; Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, 1985). Bu yaklaşım da kuşkusuz rehberlik hizmetlerinin ülkemizde gelişimini engelleyen en önemli etmenlerden biri olmuştur.

IV. Rehberlik Hizmetlerinin Eğitsel Çalışmalar ve Sınıf Öğretmenliğiyle Aynı Anlamda ve Birlikte Ele Alınması

Öğretim programları incelendiğinde, rehberlik etkinliklerinin eğitsel çalışmalar, boş zamanları değerlendirme ve disiplin işlemleriyle aynı anlamda ele alındığı gözlenmektedir.

IX. Milli Eğitim Şûrası'nda da rehberlik uygulamaları okullardaki eğitsel çalışmalar ile aynı anlamda ve birlikte ele alınmış bulunmaktadır. Şûra kararları gereğince rehberlik ve eğitsel kol çalışmalarına aynı program içinde yer verilmesi öngörülmüştür.

Eğitsel kol çalışmaları programının, rehberlik programı ile eşgüdümü gereklidir ancak bu iki program amaçlar, yöntem ve teknikler, etkinlikler ve yürütecek kimselerde aranacak özellikler yönünden birbirinden farklıdır. Rehberlik ve eğitsel çalışmaların aynı program içinde yer alması rehberliğin eğitimin üçüncü bir boyutu olarak yerleşmesini ve anlaşılmasını büyük ölçüde engellemiştir.

Başlangıcından beri okullarda rehberliğin sınıf öğretmenliğiyle birlikte hatta sınıf öğretmenliği kapsamı içinde ele alınması, bu hizmetlerin uzmanlık hizmeti olarak kabul edilmesini güçleştirmiştir. Sınıf öğretmenliği rehberliğe yardımcıdır, fakat rehberliğin geniş bir kapsamı vardır ve uzmanlık gerektirir.

Sınıf öğretmenliği, rehberlik hizmetleri içinde ancak bir grup rehberliği tekniği şeklinde kabul edilebilir.

V. Rehberlik Hizmetlerinin Başlangıcından Beri ve Uzun Yıllar Rehberlik Alanı Dışında Yetişmiş Elemanlarca Yürütülmesi

Okullarda rehberlik uygulamalarına başlandığında kısa dönemli yaz kursları ile rehberlik personeli yetiştirilmeye çalışılmış, kurstan geçen öğretmenlerden çok şeyler beklenmiş ancak okullara gönderilen personel görevini başaramamıştır. Kısa süreli seminer ve kurslarda yeteri kadar bilgi edinilememiş, kuramdan uygulamaya geçiş sağlanamamıştır.

Başlangıçta, hizmet-içi eğitim görmüş öğretmenlerle sürdürülen rehberlik uygulamalarında pedagoji, psikoloji, eğitim, sosyoloji, felsefe, sosyal hizmet dallarında değişik üniversite ve yüksek okulları bitiren elemanlar görev almışlardır (Kuzgun, 1981).

Bu farklı programları bitirenlerin ve psikolojik danışma ve rehberlik eğitimi görmemiş kimselerin uzman olarak okullara atanması bu hizmetlerin ciddi bir şekilde niteliğini düşürmüştür. Alana ilişkin temel bilgi ve becerilerle donanık olmayan danışmanlar neyi nasıl yapacaklarını bilememişler ve danışmanlıkla bağdaşmayan rol ve görevler üstlenmişlerdir.

Son 4-5 yıldanberi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından psikolojik danışma ve rehberlik alanı lisans mezunları ile psikoloji ve özel eğitim alanları lisans mezunlarının okullarda rehberlik servislerinde hizmet vermeye yetkili kılındığı görülmektedir (MEB - Tebliğler Dergisi, Sayı 2216).

Resmi dökümanlar incelendiğinde, «Rehberlik Uzmanı», «Danışman Rehber» veya «Rehber Öğretmen» ünvanı ile görevlendirilen lisans mezunu elemanlardan beklenen pek çok görevin uzmanlık gerektiren görevler olduğu anlaşılmaktadır (MEB - Tebliğler Dergileri, Sayı 1488, 1604, 1613, 1619, 1638, 1788, 2125, 2201; Okul Rehberlik Hizmetleri Yönergesi, 1983). Örneğin test ve envanter geliştirme, psikolojik danışma yapma, ana-baba ve öğretmenlere müşavirlik yapma v.b. görevler. Oysa ki, psikolojik danışma ve rehberlik alanında lisans eğitiminin genellikle grup rehberliği alanında bilgi ve beceri kazandırmada yeterli olduğu ileri sürülmektedir (Kuzgun, 1987).

Uzmanlık gerektiren bu görevler karşısında «Rehber Öğretmenler» çoğu kez yetersiz kalabilmekte, bu durum da psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin etkili olmadığı yolunda yanlış bir kavramın yerleşmesine yol açabilmektedir.

VI. Rehberlik Hizmetleri İle Görevli Elemanların Atanma, Denetim, Adaylık Kaldırma ve Rollerini Gibi Özlük Haklarının Öğretmenlerin Özlük Hakları İle Birlikte Ele Alınması

Resmi sektörde ve kamuoyunda psikolojik danışma ve rehberliğin psikoloji, özel eğitim ve sosyal çalışma gibi diğer yardım alanları arasındaki yeri ve aralarındaki farklar yeterince bilinmemektedir. Bu durum, alanlara uygun personel sağlama ve atama konularında ciddi yanlışlıklara neden olabilmektedir (Kepçeoğlu, 1988).

Okullardaki rehberlik personeli denetleyecek rehberlik denetmenlerinin olmaması bir sorun olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir. Okullardaki rehberlik örgütleri rehberlik alanında bilgi, inanç ve görüşleri yetersiz olan denetmenlerce denetlenmektedir. Aynı şekilde, adaylık kaldırma, sicil raporu ve gizli tezkiye varakasının düzenlenmesinde bu alanda bilgi, görgü ve anlayışı sınırlı olan okul müdürü yetkilendirilmiştir. Bu durum, rehberlik anlayışı ile çelişmektedir.

Aday olarak atanmış olanlar için bir takvim yılının tamamlanmasından sonra adaylığın kaldırılmasında sakınca bulunmadığının belirtildiği Valilik teklif yazısının Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı'na gönderilmesi gerekmektedir (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetlerinin 10 Yıllık Planlaması ve Mevzuatı, 1986).

Diğer önemli bir sorun da çalışma saatlerinde devam eden çelişkidir. Okullarda çalışan elemanlar için günde altı saat olmak üzere haftada 30 saat çalışma zorunluluğu getirilirken, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde çalışanlara günde sekiz saat olmak üzere haftada 40 saat çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde çalışan elemanlar okullardaki elemanlara göre ayda 40 saat fazla çalışmaktadırlar. Bunun karşılığında ise okullardaki elemanlardan ayda sadece dört ders saati fazla ücret ($4 \times 2000 = 8000$ TL.) almaktadırlar. Bu çok önemli bir özlük hakkı kaybıdır.

Öte yandan, okullarda çalışan elemanlar sömestir ve yaz tatillerindeki izinleri kullanmada öğretmenlerle aynı haklara sahip olurken, Rehberlik ve araştırma Merkezleri'nde görevli elemanlar 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

Görüldüğü gibi, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde çalışan elemanlar okullardaki elemanlara göre özlük hakları bakımından daha dezavantajlı durumdadırlar.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından rehberlikle ilgili olarak başlangıcından bugüne değin yayınlanan dökümanlarda, ünvan tanımları ve beklenen roller ve bu rollerin rehberlik anlayışı ve ilkelerine uygunluğu açısından çelişkiler olduğu gözlenmektedir. Bu personelden kimi kez uzmanlık düzeyinde görevler kimi kez de sınıf öğretmenliği düzeyinde roller beklenilmiştir. Ayrıca, bu roller rehberlik ilkeleri açısından da yetersiz ve birbiriyle çelişir nitelikler taşımaktadır.

Örneğin, Milli Eğitim Bakanlığı İç Hizmetler Yönetmeliği (1982)'nde rehberlik elemanlarından beklenen ve rehberlik anlayışına son derece ters düşen rollerden bir kaçı şöyledir : (MEB - Tebliğler Dergisi, Sayı 2125, 8.11.1982).

«Cinsel uyanma döneminde bulunan öğrencileri göz altında bulundurarak onlara eğitsel rehberlik yapılması»,

«Disiplin kurulunun tabii üyesi olarak kurul toplantılarına katılmak, olayların yorumunda ve ceza tertibinde fikrini söylemek»,

«Öğrencilere verilen cezaların tepkilerini incelemek».

Okul Rehberlik Hizmetleri Yönergesi (1983) ile Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği (1985)'nde de rehberlik uzmanlarına ve rehber öğretmenlere disiplin kurullarında görev verilmeyeceği belirtilmesine karşın görevleri arasında «disiplin kurulu toplantılarına istişari mahiyette katılması, olayların yorumunda ve ceza tertibinde fikrini söylemesi» yer almaktadır.

VII. Rehberlik Hizmetleri İle Görevli Elemanlara Verilecek Ünvan Konusunda Hâlâ Tartışmaların Sürmesi

Resmi dökümanlar incelendiğinde, uygulamalarda başlangıcından bugüne değin rehberlik hizmetleri ile görevli elemanlar için birbirinden farklı ünvanların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; eğitim uzmanı, eğitim uzman yardımcısı, rehberlik uzmanı, rehber, danışman rehber, grup rehberi, rehberlik müşaviri, mesleğe yöneltme ve rehberlik uzmanı, danışman, okul danışmanı, okul psikoloğu, danışma psikoloğu, rehber öğretmen gibi ünvanlar bugüne kadar kullanılanlar arasında yer almaktadır.

Ünvan konusunda, bilim çevrelerinden ziyade resmi sektörün daha çok kavram ürettiği gözlenen bir olgudur. Belki de bu sonuca, lisans ve lisans üstü düzeyde psikolojik danışma ve rehberlik mezunlarına verilecek ünvanlar konusunda hâlâ sürmekte olan tartışmalar ve ortak bir ünvan üzerinde anlaşamama neden olmuştur.

«Orta Dereceli Okullarda Rehberlik Servislerinin Kuruluşu ve Görevleri İle İlgili Esaslar» (1970)'da rehberlik hizmetlerinin koordinatörü olarak «Danışman Rehber» bu danışmana yardımcı olacak ve 250 - 300 öğrenciyi uhdesinde toplayan «Grup Rehberi» ünvanlarının benimsendiği gözlenmektedir.

«Okul Rehberlik Hizmetleri Yönergesi» (1983)'nde ise «Rehberlik uzmanı» ile «Rehber öğretmen» ünvanlarının ayrı tutulduğu ve tanımlarının farklı yapıldığı gözlenmektedir.

Adı geçen yönergede, «Rehberlik Uzmanı», asıl görevi öğrencilere yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri olan eğitim uzmanı veya eğitim uzman yardımcısı, «Rehber Öğretmen» ise okullarda bir sınıfın rehberlik hizmetlerini yürüten ve rehberlik saatlerine giren branş öğretmenleri olarak ele alınmıştır.

Şu anda yürürlükte olan «Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği» (1985)'nde ise 1983'deki yönergede benimsenen «Rehberlik Uzmanı» ünvanı yerine : «Rehber Öğretmen»; «Rehber Öğretmen» ünvanı yerine de «Sınıf Rehber Öğretmeni» ünvanının benimsendiği görülmektedir. Ünvan sorunu ile ilgili olarak, 1985'de yürürlüğe konan ve hâlâ yürürlükte olan yönetmelikle 1983'deki yönergeyle ulaşılan noktanın gerisine düştüğü söylenebilir.

Bir başka ilginç nokta da, Milli Eğitim Bakanlığı dökümanlarında farklı işgörülerini olan ancak aynı kavramla anılan üç ayrı «Rehber Öğretmen» kavramına rastlanmış olmasıdır. «Rehber Öğretmen» kavramlarından birisi rehberlik hizmetlerini yürüten ve rehberlik saatlerine giren «Branş Öğretmeni» için diğeri «Rehberlik Uzmanı» için sonuncusu ise okullara ilk kez atanan stajyer branş öğretmenlerinin yetişmesine yardımcı olan «tecrübeli, biraz da yaşlı öğretmen» için kullanılmaktadır.

Rehberlik alanında çalışacaklara verilecek ünvan konusunda henüz bir birliğin sağlanmadığını ve hâlâ tartışmaların ve bazı arayışların sürdüğü görülmektedir.

Bu arada XI. Milli Eğitim Şûrası (1982)'nda «Okul Danışmanı» ünvanının bu alanda çalışacaklara uzmanlık ünvanı olarak verilmesinin benimsendiği gözlenmektedir. Özellikle, lisans ve lisans üstü düzeyde mezunlara farklı ünvanlar verilip verilmemesi konusunun son aylarda bu alanın gündemini oluşturan en önemli sorunlardan biri olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Türk Milli Eğitimi'nde türlü nedenlerle rehberlik ile ilgili temel kavram ve ilkelerde ortak ve yeterli bir anlayış düzeyinin henüz sağlanamadığı gözlenmektedir (Kepçeoğlu, 1988). Temel kavram ve ilkelerdeki çelişkiler gerek uygulama ortamında, gerekse uzman personel arasında hâlâ sürüp gitmektedir. Resmi dökümanlardaki bu çelişkiler ve yetersizlikler çağdaş psikolojik danışma ve rehberlik disiplinindeki gelişmelere pek uygun düşmemektedir.

40 yıllık bir geçmişe karşın bugün bile rehberliğin Türk Milli Eğitimi'nin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir yanı olarak kabul edilip edilmediği bile açık değildir.

Rehberlik, henüz eğitim sistemimiz içinde felsefe, yaklaşım, örgüt, program, işgörü ve personel açılarından yönetim ve öğretim hizmetlerinden farklı bir hizmet grubu olarak yer almış görünmemektedir.

Öğrenci hizmetleri bütünü içinde de rehberlik, özel eğitim hizmetleri, sosyal çalışma, eğitsel çalışmalar ve sınıf öğretmenliği arasındaki ilişkiler bir belirginlik kazanamamıştır.

Ayrıca rehberlik hizmetlerinin okullarda karşılaşılan öğrenci ve genel olarak eğitim ve öğretim sorunlarına hemen cevap verebileceğine ve sorunları çözebileceğine ilişkin gerçekçi olmayan aşırı beklenti ve profesyonel rehberlik personeli olmayan öğretmenlerin bu beklentiyi karşılayamaması okullarda bu hizmetlere karşı bir inançsızlığın yerleşmesine neden olmuştur.

Türk Milli Eğitimi'nde rehberlik hizmetleriyle ilgili olarak bazı temel sorunların 40 yıldır hâlâ güncelliğini koruduğu ve çözüm beklediği gözlenmektedir. Bu sorunlar, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri çalışmalarının sadece ilkokullara dönük olarak gelişmesi, okullardaki rehberlik örgütlerinin alandan olmayan denetmenlerce denetlendirilmesi, personelin esas alanları dışındaki işlerle meşgul edilmesi, bakanlıkta güçlü bir rehberlik örgütü olmayışı, personelin ünvan, görev, yetki ve sorumlulukları gibi bazı önemli özlük haklarının açıklığa kavuşturulamayışı, okul programları ve yönetmeliklerinin rehberlik açısından gözden geçirilmeyışı, bu hizmetler için bütçe olanaklarının sağlanamaması, okullarda bu hizmetler için yer, zaman ve yeterli fiziksel olanaklar, araç ve gereç sağlanamması şeklinde sıralanabilir.

Öneriler

Ülkemizde rehberlik hizmetlerinin çağdaş anlamı ve kavramı çerçevesinde gelişip yaygınlaşmasında yararlı olabileceğini düşündüğümüz bazı önerileri şöylece sunmak mümkündür :

1. Eğitimde rehberlik alanında kullanılan temel kavramlar konusundaki kavram kargaşası önlenmelidir. Eğitimde öğretim, yönetim, rehberlik ve psikolojik danışma, özel eğitim, sosyal çalışma gibi kavramlara açıklık kazandırılması ve bunlar arasındaki farkların ve ilişkilerinin belirlenmesi gerekir.

2. Kuzgun (1981)'un da belirttiği gibi, yönetici ve öğretmenlerin, hizmet-öncesi eğitimlerinde yeterli bir rehberlik anlayışı kazanmalarına yardımcı olmak üzere, öğretmen yetiştiren bütün kurumlarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin kurulması ve adayların bu hizmetleri tanımaları ve bu hizmetlerin sağladığı olanakların yaşayarak benimsenmelerinin sağlanması yararlı olabilir.

3. Rehberliği «Yönelme» ile eşanlamda sayan ve bu hizmetin ağırlığını bireysel gelişimin dışına kaydırma tehlikesi taşıyan eğilimlerin terk edilmesi gerekir.

4. Rehberliği eğitsel çalışmalar ve sınıf öğretmenliği çalışmaları ile aynı program içinde düşünme eğilimlerinin terk edilmesi gerekir.

5. Rehberlik ve Araştırma merkezleri artık özel eğitime yönelik çalışmaları yapmakla sınırlı kalmayıp adına yakışır bir niteliğe kavuşturularak psikolojik danışma ve rehberlik ile diğer tüm kişilik hizmetlerini kapsayacak bir biçimde yeniden örgütlenmelidir. Adları yurt dışındaki benzerleri gibi Kişilik Gelişim Merkezleri (Human Development Center) şeklinde değiştirilebilir. Bu merkezlere kendi alanlarında yüksek lisans ya da doktora yapmış elemanlar atanmalıdır.

6. Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde ve MEB -Tebliğler Dergileri'nde müdür, öğretmen ve rehberlik personeline verilen rehberlik görevleri çağdaş rehberlik anlayışı açısından yeniden gözden geçirilmeli ve belirlenmelidir.

7. Rehberlik personelinin atama, yer değiştirme, terfi, denetim ve izin gibi özlük hakları yeniden gözden geçirilmeli ve daha uygun esaslara bağlanmalıdır.

8. Milli Eğitim Bakanlığı rehberlik hizmetleriyle görevlendirileceği adayları yeterlik sınavına alırken ve göreve atarken bazı ölçütler geliştirebilir. Örneğin, sadece rehberlik ve psikolojik danışma programından mezun olan adaylar bu sınava kabul edilebilir.

9. Kuzgun (1987)'un da belirttiği gibi, Lisans düzeyinde eğitim yapmış olan, rehberlik hizmetleriyle görevli personelden, okullarda, rehberlik servislerinde daha çok rehberlik kategorisine giren hizmetler beklenmelidir. Örneğin; verimli ders çalışma teknikleri hakkında bilgi verme, başarıyı etkileyen etmenler üzerinde öğrencilerle grup tartışmaları yapma, ders dışı etkinliklerin planlanması, bazı hafif uyum sorunları olan öğrencilerle psikolojik danışma yapılması v.b. gibi. Belki de, üniversitelerin psikolojik danışma ve rehberlikle ilgili bilim dalları özellikle lisans düzeyindeki yetiştirme programlarını yukarıda açıklanan beklentiye göre yeniden gözden geçirmeleri ve ayarlamaları yararlı olabilir. Daha çok rehberlik kategorisindeki becerileri kazandırmaya hedef alarak gözden geçirilecek ve yeniden düzenlenecek lisans programları belki de böylelikle Milli Eğitimin ihtiyacına da cevap verebilecektir.

10. Yüksek lisans ve doktora yapmış olan rehberlik hizmetleriyle görevli personelin ise Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde (Kişilik Gelişim Merkezleri) görev almaları daha uygun olabilir. Okullarda psikolojik danışma ve psikoterapi yardımına ihtiyacı olan öğrencilerin bu merkezlere havale edilmesi yerinde olur.

11. Ünvan konusunun da artık bir açıklığa kavuşturulması gerekir. Lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde mezunlar için ayrı ayrı iki ya da üç ünvan verileceğine belki kendi içinde farklı dereceleri olan bir ünvanın benimsenmesi daha uygun olur. «Psikolojik Danışman», yüksek lisans düzeyinde «Uzman Psikolojik Danışman», doktora düzeyinde ise «Psikolojik Danışman Doktor» ünvanları benimsenebilir.

KAYNAKLAR

- KANTARCIOĞLU, S. (1974) *Rehberlik*. Ankara : Çam Matbaa.
- KEPÇEOĞLU, M. (1985) *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara : Kadioğlu Matbaası.
- KEPÇEOĞLU, M. (1990) «Eğitimde Psikolojik Hizmetler ve Sorunları» İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Sempozyumu, 15-17 Mayıs 1989. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını*. Malatya.
- KUZGUN, Y. (1981) «Okul Danışmanlarının Rol Alguları ve Beklentileri» I. Ulusal Psikoloji Kongresi, 23-25 Eylül 1981. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*. 29.
- KUZGUN, Y. (1987) «Okul Danışmanlarından Beklenen Rol ve Danışman Eğitimi» Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye'de Eğitim Fakültelerinin Yeri ve Rolü Uluslararası Sempozyumu, 17-19 Kasım 1986. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2.
- KUZGUN, Y. (1988) *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara : ÖSYM Eğitim Yayınları, 9.
- ÖZOĞLU, S.Ç. (1982) *Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. İzmir : Ege Üniversitesi Matbaası.
- TAN, H. (1986) *Psikolojik Yardım İlişkileri : Danışma ve Psikoloji*. İstanbul : Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. Başbakanlık DPT. (1963) *Kalkınma Planı I. Beş Yıl*. Ankara.
- T.C. Başbakanlık DPT. (1967) *Kalkınma Planı II. Beş Yıl*. Ankara.
- T.C. Başbakanlık DPT. (1973) *Yeni Strateji ve Kalkınma Planı III. Beş Yıl*. Ankara.
- T.C. Başbakanlık DPT. (1977) *Kalkınma Planı IV. Beş Yıl*. Ankara.
- T.C. Başbakanlık DPT. (1985) *V. Beş Yıllık Kalkınma Döneminde Sektörel Gelişmeler, «1985-1989» V. Beş Yıllık Plan Destek Çalışmaları : 2*. Ankara.
- T.C. Başbakanlık DPT. (1989) *VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1974) *VII. Milli Eğitim Şûrası Dökümanları. Ortaöğretim Komitesi Raporu*. Ankara : Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1970) *VIII. Milli Eğitim Şûrası*. Ankara.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1981) *Tebliğler Dergisi. IX. Şûra Özel Sayısı*. İstanbul : Milli Eğitim Basımevi, 1788.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1981) *X. Milli Eğitim Şûrası*. Ankara : Milli Eğitim Basımevi.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1982) *XI. Milli Eğitim Şûrası*. Ankara : Milli Eğitim Basımevi.

T.C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı (1989) *XII. Milli Eğitim Şûrası*. İstanbul : Milli Eğitim Basımevi.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1960) *Türkiye Eğitim Milli Komisyon Raporu*. Ankara.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1972) «Millî Eğitim Reformu Stratejisi» *Resmî Gazete*, 14335, 13.10.1972.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. *Tebliğler Dergileri*. 1488, 1561, 1591, 1604, 1613, 1619, 1631, 1638, 1788, 1797, 1805, 2125, 2140, 2170, 2189, 2201 ve 2216 sayılar.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1983) *Okul Rehberlik Hizmetleri Yönergesi*. Ankara : Milli Eğitim Basımevi.

T.C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı (1986) *Özel Eğitimle İlgili Kanun ve Yönetmelikler*. Ankara : Milli Eğitim Basımevi.

T.C. MEGSB Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı (1986) *Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetlerinin 10 Yıllık Eğitim Planlaması ve Mevzuatı*. Ankara : Milli Eğitim Basımevi.